

Zonguldak tetkikleri:

Randıman ve Metot

İnsanın Türkiyedeki sanayi hayatının yeni ve feyizli atmosferine tam girmesi, onu tam kavrayabilmesi için bir kerre de Zonguldak'ı görmesi lâzım.

Zonguldaktan bahsedecek teknik yazılara böyle bir mukaddemecik ile olsun başlamaktan kendimi nasıl alabileyim ki: Zonguldak, Cumhuriyetin yer altlarını ve yer üstlerini, çalışma çabalıya, fethettiği bir şehirdir. Ben bu ilk yazımda bu iş şehrinin yeni ve feyizli bir hususiyetini metot ve randıman bakımından tebarüz ettirmek arzusundayım:

Cumhuriyet devrinden, şuur ve plân devrinden evvel en karışık ekonomi işlerinin bile "amiyane,, tedbirler, ulu orta çarelerle halline çabalanırdı. Kör değneğini beller gibi bir tek dert bellendir; her hangi bir tesadüfle resikârda olan birinin gözüne çarpmış veya bir ilk raporun tesadüfen ilk maddesinde tebarüz ettirilmiş müşkül ele alınır ve bütün mesele bunun hallinden ibaret sanılırdı. Cumhuriyet devrinden evvel Zonguldak kömür havzasında yapıldığı zaman zaman ileri sürülen "ıslâhat,, da bu kabilden şeyler olurdu.

Havzadaki her hangi bir teşekkülde başlayan yeni bir faaliyetten, iş başına geçen her hangi yeni bir elemandan istenen hizmet, umulabilen ıslâhat, sadece. veya birinci plânda, insan emeğini daha fazla, daha sıkı, daha hoyratça istismar etmek hüner ve ısrarı olurdu. Bu suretle, randı-

manın muvakkat bir zaman için yükseldiği görülür, alınan netice üstün körü müdekiklerin gözünü boyamağa kâfi gelir, fakat ilerdeki devirler için izmihlaller hazırlardı.

a) Amele, çalışmasında ve istirahat şartlarında hiçbir yenilik ve kolaylık gösterilmeden, çalışmayan bir hayvanı kamçulamak kabilinden, şahsî ve millî hiçbir fayda öne sürülmeksizin ve hiçbir türlü menfaat bahş, izah, hattâ vaad edilmeksizin boyuna tazyik edilirdi. Bu suretle maden ameleliği bir meslek olmaktan çıkıyor, başka zenaetlerde kazanamıyacak kadar beceriksiz olanların bir nevi "yeraltı kalebentliği,, haline giriyordu.

b) Hiçbir malzeme yardımı, hiçbir eski malzemeyi kullanmak kolaylığı, hiçbir işletme ve sevketme yeniliği gösterilmeksizin randmanın artırılmasına çabalamak yani sadece kol kuvvetinden eskisinden fazla mesai beklemek yüzündendir ki müessese daha fazla verim ve amele vardiya başına daha fazla istihsal için yegâne çare diye birazcık daha fazla kömür çıkarmak kaygusile, alınması biraz zor, buasayı biraz masraflı yerlerdeki kömürleri bir daha her hangi bir tedbirle alınamıyacak halde oldukları yerde bırakmak suretile millî servetin büyük bir kısmını heba ediyorlardı.

Yanlış bir anlayışla, kötü bir amelî zihniyetle, günü gün etmek için tatbik edile gelen bu randıman gayretkeşliklerinin havzaya randıman mefhumu girmedığı zaman-

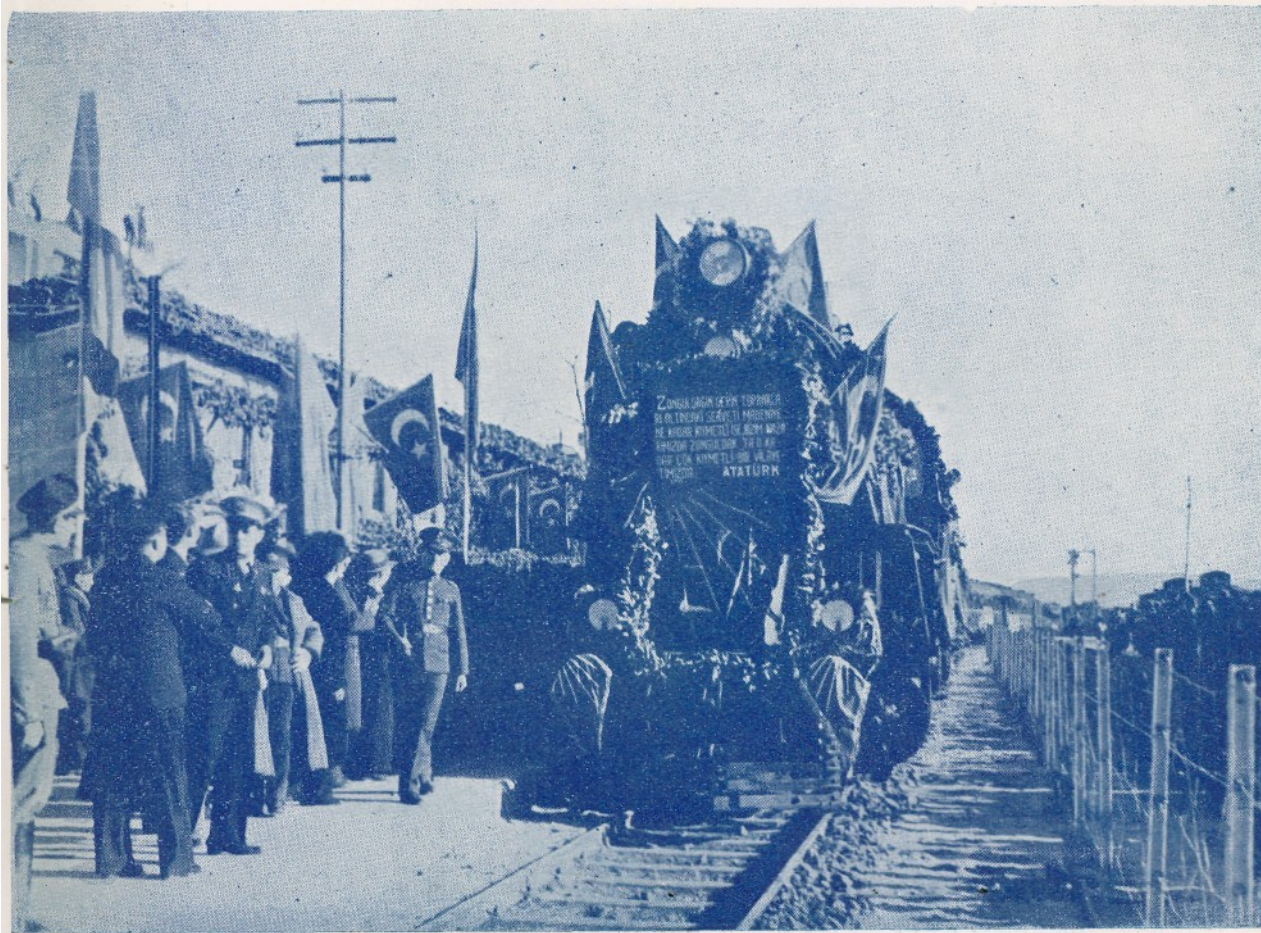
lardaki şoursuzluklar kadar zararlı olduklarını ileri sürmek mübalağalı bir iddia sayılmazdı.

Bütün bu bocalamaları oldukları yerde durdurmak için yanlış konulan teşhisi hiç nazarı itibara almamak, yeni ve isabetli bir teşhis koyup yeni bir deva bulmak, metodu ıslah etmek, asrileştirmek gerekti.

Şimdi, Kemalizmin sınaî görüşle işlediği, endüstri seferberliğinin tam bir talim kıt'ası olduğu için gittikçe muvaffakiyet gösteren millî teşekküller başta, bütün havza bu doğru ve tek yeni yolun üzerindedir.

Artık, bir damarda işletme, beş on münferit baca yerine bir büyük tayla yapıyor. (Depilage par taille)

Bir yandan kömür almıyor, öbür yandan - arazi hali olduğu için üzerindeki inşaat temellerini muhafaza gibi kayıt ve mecburiyetler olmamakla beraber, ocağın kendi menfaat ve icablarına göre- rambile veya fudruvayaj yapılıyor. Ortada ihtizazlı bir oluk (couloir) damardan alman kömürü tayın ağzındaki yolda hazır arabalara dolduruyor. Bu oluğun yeri, kömür alınan kısmın pek dibine sokulması yüklemeyi güçleştireceği cihetle her gün değil, gün aşırı değiştirilmekle iktifa olunuyor. Aynı zamanda, yukardanberi ihtizaz eden oluğun kömür doldurulmıyan üst kısımlarında, bir kaç metrede bir sökülmiş bir parçanın yerinden dökülerek mevziî rambile için

Zonguldak kömürünün tirenle ve törenle Ankara'ya gelişi.

birirmek : üzere, taş da naklolunabiliyor. Taban ve tavanı pek muntazam olmıyan kısımlarda iltivalı damarlarda nakliyat ihtizazlı guluvarlar yerine vinçlere merbut mütevaziyülmüstatilât reklörlerle yapılıyor.

(Depilage par taille) ın muhasenatını saymakla diğer münferit çalışmaların da mahzurlarını belirtmiş olacağız:

Bütün ferahlığa ve kolaylığa rağmen tek kazmacı başına randıman aynı kalsa dahi umumî randıman işletme ve depilajdaki topluluk sayesinde kendiliğinden yükselmiş oluyor.

Amele eski usulde verdiği kömürü dahi verse aynı saha dahilinde muayyen bir müddet zarfında eskinin 45 i yerine meselâ 400 araba çıktığı için aynı nakliyat yolu üzerinden beş on misli fazla araba geçiyor.

Rulaj kolaylaşıyor ve ucuza maloluyor. işletme ve çalıştırma şefleri ayrı ayrı beş on baca arasında dolaşmak zahmetinden kurtulacak dikkatlerini bir arada bir tek geniş sahaya hasredebilecekleri için ameleyi mütemadi telkin ve tarifelerle yetiştirmek ve çalışmağa sevk etmek üzere uzun zaman başlarında kalmak fırsatını buluyorlar.

Bütün bu basit ve sade fakat çok faydalı ve lüzumlu yenilikler, işçinin bir çok bakımdan beyhude olan ve çalışma hevesini söndüren zahmetlerini azaltmış, ona kolaylık ve rahatlık temin etmiş oluyor. Dar görüşlü ve tek cepeli değil, hem müesseseyi, hem işçiyi kollayan, hem hali hem istikbali koruyan ve teknik cephede, yeni rejim ve zihniyetin tatbikatını teşkil eden bir metot.

Zonguldak kömürü, Ankara istasyonunda

Havzada randumanın yükselmesi hususunda tatbikine başlanan bu temkinli, isabetli ve fennî yeniliklerin yüzünden faydalanma sahası belki azalan fakat muhakkak ki her zaman aynı itibarı muhafaza edecek olan insan kuvvetine, insan kolu kuvvetine pek ikinci derecede kalan bir ehemmiyet atfına başlandığı zannedilmesin.

Amelenin refahı, bilhassa yeni ve millî teşekküllerin önsafta gözönünde tuttıkları bir meseledir. Kömür iş ve Türk iş şirketlerinin mesai programlarının ve inşaat faaliyetlerinin birinci nazım ve âmilleri arasında "amele refahı,, başta geliyor. Bu refahı temine çalışmakta hiçbir zaman yalnız bir ticarî zihniyet hâkim olmuyor, artık ameleye bir makinenin yağlanmasına ve iyi muhafazasına bakmak gibi maddî kayıtlar materialist bir düşünce ile tatbik edilmek kâfi görülüyor; manevî tayakkuzun, onun bir kardeş ve bir vatandaş gibi düşünülüp kullanılmakta olduğunun her adımda bir yeni delili göze çarpıyor.

Ameleyi iyi kullanmak kadar iyi kollamak da idare ve işletme işlerinin baş endişeleri arasına girmiştir.

Gerek sermaye gerek eleman bakımından millîleşmiş olan müesseselerde amele evleri yapılmaya başlanmıştır. Meselâ kömür iş'inde bekâr ameleler için her katı 48 zer kişilik karyolalı ve dolaplı yatakhaneler, etüvlü çamaşırhaneler, ve günde 15 kuruşa - sabah çorba, öğle ve akşam ikişer kap- yemek veren lokantalar, her zaman sıcak ve soğuk suyu hazır duş yerleri yapılmıştır ve yapılmaktadır. Evli ameleler için önünde çiçek ve arkasında sebze bahçeleri olan sekiz evlik bloklar halinde lüzumu kadar ev yapılması kararlaştırılmıştır. Her

ev aynı zamanda yemek salonu diye ;kullanılabilecek bir mutbağı, duş tertibatını haiz bir halâyı, bir yatak odasını ve çocuklar için ayrı bir yatma odasını hâvi olacaktır.

Bu gibi isabetli çarelerle havzaya ısınacak, madenciligi devamlı iş edinecek ameleler türeyecektir. Maden işçiliği buralar halkınca diğer muvaffak sanayi memleketlerinde olduğu şekilde çiftçilik gibi benimsenen, ananeleşen bir meslek olup kalacaktır.

Bu suretle şirketler Türk halkının bu kısmını saltanatın alıstırdığı uyuşuk ve mütevekkil kanaatkârlıktan kurtarmak, onlarda yeni ihtiyaçlar yaratmak hususlarında da âmil olmaktadır.

Her hangi bir Avrupa kömür havzasına benzer yer üstü ve ev içi görünüşe malik olmak yotunda bulunan havzanın derli toplu işliyen ve resmî teşekküller elile yeni kurulan ocaklarının içinde de teknik ve medenî manzaraya esaslı hatlariyle pek yakında kavuşmak üzereyiz.

Bana bu kat'î kanaati veren yer altı ve yer üstü tesisatını bir kaç gün çok yakından etüd etmek fırsatını bulduğum ocaklardan birinin: Kozlu kömür işleri şirketinin bürosunu terketmek üzereyim. Karşımda sular üstüne kazıklar üzerinde yapılmış ilk zaman evlerini hatırlatan vinç ve saire tesisatı ile bir ocak duruyor. Eski zihniyet, iptidî usul, ferdî teşebbüsle işliyen bir ocakcık.

Burası bir inkılâp müzesinin bir "eski-lerin maketi,, kısmı vazifesini ifa ediyor. İşte eski görenek, işte yeni teknik; işte her şeye rağmen gaflet, işte her hale göre tayakkuz; işte fert, işte millet ve devlet.

B. K. ÇAĞLAR